

Projectresultaat

Adviseur gezonde leefomgeving in Altena, Noord-Brabant

Impulsronde Gezonde Leefomgeving Integrale Aanpak (GLIA)

OVER HET PROJECT

Als gemeente Altena werken we binnen het programma Vitaliteit aan de ambitie om gezondheid structureel in alle beleidsterreinen te verankeren: 'Health in all policies'. In een uitgestrekt landelijk gebied is het een uitdaging om een leefomgeving te realiseren waarin bewegen en ontmoeten centraal staan, we de bebouwde kernen groen inrichten en voorzieningen toegankelijk en bereikbaar zijn. Met de ambitie om een zogeheten 'blue zone' te worden (gebieden in de wereld waar mensen langer en gezonder leven dan gemiddeld), streven we ernaar om een plattelandsgemeente te zijn waar inwoners langer, gezonder en gelukkiger leven. De invoering van de Omgevingswet onderstreept deze ambitie, doordat we

gezondheid een expliciete plek geven binnen de fysieke leefomgeving. De wet biedt gemeenten ruimte én verplichting om gezondheid als integraal onderdeel mee te nemen in omgevingsvisies, plannen en besluiten.

Om deze ambitie te verwezenlijken, stelden we zoals gezegd het programma Vitaliteit op, dat bestaat uit drie programmalijnen. 'Vitaal platteland' richt zich op het creëren van een leefomgeving die de gezondheid van inwoners beschermt en bevordert. Binnen deze programmalijn stelden we een adviseur gezonde leefomgeving aan. Deze vervult een verbindende rol tussen het ruimtelijke en het sociale domein en zorgt dat gezondheid in beleid en uitvoering wordt geborgd. Onderstaand volgt een overzicht van de

belangrijkste acties, resultaten en geleerde lessen.

1. Omgevingstafel

De adviseur neemt deel aan de omgevingstafel om gezondheid vroegtijdig te integreren in het VTH-proces (Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving). Bij initiatieven rondom openbaar toegankelijke ruimte gaat het bijvoorbeeld om adviezen over gezondheidsbescherming, gezondheidsbevordering en leefbaarheid. Denk aan factoren als groen, afstand tot wegen, actieve mobiliteit en mogelijkheden voor ontmoeting. De ervaring leert dat zowel interne als externe partijen over het algemeen positief tegenover deze adviezen staan. Het uitgangspunt van een gezonde leefomgeving omarmt iedereen, maar hoe hier in de praktijk uitvoering aan te geven vraagt in de gevestigde orde van 'ruimtelijke ordening' nog aandacht, zowel in denkprocessen, toepassing als mogelijkheden. Het agenderen, benoemen en aandacht geven aan het onderwerp zorgt voor het structureel positioneren en integraal adviseren en meenemen van gezondheid in andere domeinen waar al langer gewerkt wordt met normen zoals bijvoorbeeld milieu, water, groen en verkeer. Deelname aan de omgevingstafel maakte echter ook duidelijk dat adviezen waar geen formeel beleid over is vastgesteld, niet juridisch afdwingbaar zijn. Om deze reden kan een vergunning niet zomaar geweigerd worden als niet aan deze adviezen wordt voldaan. Daarnaast is het niet mogelijk om advies te geven in relatie tot luchtkwaliteit en geluidsnormen anders dan de geldende normen van de gemeente.

2. Dorpsstrategieën

De gemeente Altena werkt de komende jaren gebiedsgericht aan een verdere uitwerking van het omgevingsbeleid om de maatschappelijk samenhang te versterken en een gezonde en duurzame leefomgeving te

realiseren. Dit doen we onder andere via dorpsstrategieën. Voor de eerste dorpskern stelden we inmiddels een strategie op. De adviseur maakte deel uit van het kernteam en borgde dat gezondheid integraal werd meegewogen in het proces en het resultaat. Zes thema's vormen de leidraad van de opgestelde strategie, waaronder 'gezondheid, groen en bewegen' en 'voorzieningen en ontmoeten'. Gezondheid werkt bovendien door in andere thema's, zoals wonen, zorg en bereikbaarheid.

3. Groene ontmoetingsplaatsen

De adviseur zette een project op voor de vergroening van ontmoetingsplaatsen. In de eerste fase maakten we een inventarisatie van de bestaande ontmoetingsplaatsen in de 21 kernen van de gemeente. Dit visualiseerden we op kaarten in combinatie met gegevens over de aanwezigheid van voorzieningen en wandel- en fietsroutes in het gebied. Vervolgens bespraken betrokkenen van verschillende disciplines (gebiedsbeheer, gebiedsregie, ruimtelijk beheer, groen, sport en preventie, onderwijs, samenleving, stedenbouw, evenementen en ondernemen) deze inventarisatie in verschillende sessies en haalden ze informatie op over de kennis van deze locaties en gekoppelde ontwikkelingen. Met deze informatie maakten betrokkenen vanuit de basis van groen en ontmoeting inzichtelijk waar kansen liggen voor de uitbreiding of verbetering van ontmoetingsplaatsen en vergroening van deze plekken. Op dit moment verkennen ze op welke manier ze een keuze maken voor de locaties die ze aanpakken in de uitvoeringsfase.

4. Inzicht met data

Om een beter beeld te krijgen van de staat van de leefomgeving, experimenteren we met het in kaart brengen van geo-informatie over de leefbaarheid van de gemeente. Hiervoor gebruikten we de 'Basisset indicatoren voor een gezonde leefomgeving' als uitgangspunt

(zie praktijkvoorbeeld 2). De les die we uit dit proces trokken, is dat het belangrijk is dat een dergelijke kaart leesbaar is en dus niet te veel indicatoren tegelijk weergeeft. Ook helpt het om per indicator inzichtelijk te maken op welke locaties in de gemeente dit aspect slecht scoort en waar je dus je aandacht in de uitvoering op moet richten. Anderzijds kunnen we een dergelijke kaart gebruiken voor een gebiedsgerichte aanpak waarbij we per regio bepalen welke indicatoren van een gezonde leefomgeving het slechtst scoren en dus prioriteit nodig hebben. Momenteel verkennen we hoe we een dergelijke kaart leesbaar en toepasbaar kunnen maken voor de gemeente.

5. Inbedding in beleid

Naast deelname aan uitvoerende processen en lopende projecten is structurele borging in omgevingsbeleid essentieel voor langdurig resultaat. Met vastgesteld beleid en/of normen toetsen we in toekomstige projecten en uitvoeringsprocessen structureel op gezondheid in de fysieke leefomgeving. De gemeente Altena werkt op dit moment aan het opstellen en inrichten van omgevingsprogramma's onder de Omgevingswet. Om te zorgen dat gezondheid wordt geborgd in het ruimtelijke beleid, adviseert de adviseur hierin. Denk daarbij aan integraal groenbeleid, volkshuisvestingprogramma, evenementenbeleid, speelruimtebeleid, fietsstrategie, ontwikkeling van vitaliteitscentra en opvolgende dorpsstrategieën. Het onderwerp staat structureel op de agenda bij deze processen. Daarmee leggen we de basis om in de volgende fase de vertaling te maken naar regels in het omgevingsplan.

GELEERD VAN PRAKTIJKVOORBEELD

Bij de uitvoering van bovenstaande acties maakten we gebruik van een aantal handreikingen en voorbeelden.

GGD Omgevingsadvies Brabant

Het GGD-portaal Omgevingsadvies ondersteunt gemeenten bij het meewegen van gezondheid in ruimtelijke initiatieven. Het biedt een goede richting voor het beoordelen van plannen aan de omgevingstafel. De informatie is vrij algemeen, waardoor het niet aan te raden is het advies één-op-één over te nemen. Wel helpt het portaal om in te schatten of het noodzakelijk is om de GGD in te schakelen, bijvoorbeeld bij twijfelgevallen of risicovolle locaties. De adviseur is dan ook nodig aan tafel om de algemene adviezen te vertalen naar maatwerk voor het initiatief, aanvullende aandachtspunten mee te geven en de GGD in te schakelen indien nodig. Daarnaast helpt actieve deelname aan omgevingstafels om het gezondheidsperspectief in te bedden in de integrale denkwijze bij advisering van initiatieven.

Indicatoren gezonde leefomgeving

RIVM en TNO ontwikkelden een universele indicatorenset voor een gezonde leefomgeving. Zij stelden twaalf doelen voor een gezonde leefomgeving vast. Onder elk van deze doelen vallen thema's en daaraan gekoppelde indicatoren. Voor alle indicatoren zijn landelijk dekkende data of kaarten beschikbaar. Deze indicatorenset geeft een helder overzicht van de aspecten van een gezonde leefomgeving. Het helpt niet alleen om gezondheid meetbaar te maken, maar ook tastbaar te maken voor collega's uit andere domeinen. Zo signaleren we sneller raakvlakken met andere expertises en hebben we een ingang tot een gesprek over de relatie tussen gezondheid en ruimtelijke beleidsterreinen.

3+30+300 regel

De 3+30+300-regel is ontwikkeld door prof. dr. Cecil Konijnendijk. Het is een vuistregel voor stedenbouwkundigen en beleidsmakers om een gezonde en groene leefomgeving te creëren. De regel stelt dat:

- Elke woning, school of werkplek minstens 3 bomen in zicht moet hebben;
- 30 procent van elke buurt bedekt moet zijn met boomkruinen (bladerdak);
- Iedereen op maximaal 300 meter afstand van een hoogwaardige groene ruimte (zoals een park) moet wonen.

De gemeente Altena verkreeg via deze regel inzicht in de status van de leefomgeving met betrekking tot groen. Juist in landelijk gebied geeft deze regel interessante inzichten. De aanwezigheid van de groene landschappen in het buitengebied leidt veelal tot de aanname dat de gemeente voldoende groen is. Bebouwde kernen bewijzen helaas snel het tegendeel: daar is veel verstening en zijn weinig bomen en parken. Dit zorgt voor een sterke opwarming van deze wijken in de zomer, onvoldoende mogelijkheden voor bewegen en ontmoeting, en meer risico op wateroverlast bij grote regenbuien. De kaarten helpen om te sturen op vergroening en de juiste prioritering aan te brengen in vergroening van de kernen.

Ruimtelijke analyse Gezonde leefomgeving en kwetsbaarheid

In opdracht van de Provincie Noord-Holland maakte het RIVM een ruimtelijke analyse van de gezonde leefomgeving en kwetsbaarheid in Noord-Holland Noord. Hierbij combineerde het RIVM-omgevingsindicatoren die bedreigend zijn voor de gezondheid (zoals geluidshinder en fijnstof), omgevingsindicatoren die onze gezondheid bevorderen en faciliteren (zoals groen en voorzieningen) en indicatoren van kwetsbaarheid van de bevolking (zoals

eenzaamheid, opleiding en inkomen). Van deze ruimtelijke analyse maakte het RIVM ook een ArcGIS-storymap. Deze storymap geeft inzicht in de data die is gebruikt en op welke wijze de analyse is opgebouwd. Met deze informatie hebben we in samenwerking met een geo-adviseur een vergelijkbare kaart ontwikkeld voor gemeente Altena. Voor deze analyse maakten we een selectie van indicatoren op basis van de basisset van het RIVM (zie kopje 'Indicatoren gezonde leefomgeving'). Om deze handreiking van nog grotere waarde te maken, is het wenselijk dat we ook een vertaalslag maken naar de maatregelen die we kunnen nemen om deze indicatoren te verbeteren. Zo helpen we gemeenten ook in beleidsontwikkeling en uitvoering in het nemen van passende maatregelen om de gezonde leefomgeving te beschermen en bevorderen.

PROCES

Tijdens dit traject werkten we onder andere samen met GGD West-Brabant. Met deze GGD ging de adviseur in gesprek over de rol in advisering bij ruimtelijke plannen. Hieruit kwam naar voren dat het goed is om hier nauw in samen te werken. Gezondheid moet immers een grotere rol krijgen in de beoordeling van ruimtelijke plannen, maar een GGD kan onmogelijk bij alle omgevingstafels van haar gemeenten aansluiten. De rol van adviseur is erg belangrijk als aanjager en integraal contactpersoon, zowel intern als extern, in het leveren van maatwerk in processen en beleid. De adviseur zorgt voor de agendering en structurele inbedding van gezondheid. Zo toon je de meerwaarde van het onderwerp aan, vertaal je de visie van de GGD door en maak je gezondheid kaderstellend bij de gemeente. Het is dus belangrijk om als gemeente en GGD een gezamenlijke boodschap uit te dragen, waarbij je duidelijke afspraken maakt in welke scenario's het

wenselijk is om de GGD om maatwerkadvies te vragen.

Daarnaast ging de adviseur in gesprek met andere gemeenten die een adviseur gezonde leefomgeving in dienst hebben. Zo heeft gemeente Breda een gezondheidsvisie om te werken aan een gezonde leefomgeving. Daarnaast is gemeente Utrecht al vergoed in de integratie van gezondheid en gaven zij mee dat het belangrijk is om zoveel mogelijk aan tafel te komen bij ruimtelijke ontwikkelingen, zowel op projectniveau als bij beleidsontwikkelingen.

3 TIPS VOOR ANDERE GEMEENTEN EN GGD'EN

1. Creëer bewustwording binnen de organisatie

Hoewel de impact van de leefomgeving op gezondheid al langer bekend is, is 'leefomgeving' een relatief nieuw begrip binnen het ruimtelijke domein van gemeenten – mede door de komst van de Omgevingswet. De link tussen de eigen expertise en gezondheid dient versterkt te worden. Door actief deel te nemen aan de uitvoering van ruimtelijke projecten en processen, is het mogelijk om te adviseren over gezondheid en mensen hier bewust van te maken. Gezondheid hoeft niet gezien te worden als extra regelgevende discipline; door het te verweven in bestaande taak- en adviesvelden, kunnen kleine ingrepen al een groot effect hebben. Daarmee creëren we voor de toekomst kwalitatief hoogwaardige en gezonde leefomgevingen. Het belang van een gezonde leefomgeving staat dan meer centraal. Aanvullend kun je intern gericht per team kennis- of inspiratiesessies organiseren. Dit kan laagdrempelig, het liefst in samenwerking met collega's uit het ruimtelijke domein. Dit bevordert de samenwerking en het denk- en

veranderproces waarbij je aansluit op de behoefte die er leeft in een team.

2. Werk eerst met uitgangspunten, later met regels

Hoewel de grootste gezondheidswinst vaak te behalen is met duidelijke regels voor de leefomgeving, is dit in de praktijk nog een gevoelig onderwerp. Dergelijke regels kunnen al snel als extra beperking worden ervaren in de toch al schaarse ruimte. Gezondheid moet in het ontwerpen van de fysieke leefomgeving de standaard worden, maar geen beperking, juist een uitnodiging. Om dit goed te kunnen verankeren, moeten we het belang van gezondheid eerst stevig laten landen in de denk- en werkwijze van de gemeente. Dat begint met het integreren van uitgangspunten voor een gezonde leefomgeving in beleid en uitvoering. Pas wanneer er voldoende draagvlak is op ambtelijk en bestuurlijk niveau, kan de stap worden gezet naar het opstellen van juridische regels voor de aspecten waarvoor dat echt nodig is.

3. Zoek de verbinding, zowel intern als extern

De functie adviseur gezonde leefomgeving is een verbindende rol. Op intern vlak zorgt de adviseur voor het verbinden van het fysieke en sociale domein. Deze domeinen spreken andere talen en kunnen veel van elkaar leren. Daarnaast is het belangrijk om de verbinding te leggen met regionale ketenpartners. Ketenpartners zijn namelijk vaak op zoek naar de juiste contactpersonen om regionale samenwerking te verbeteren. Zo is het waardevol om samen met een GGD te verkennen op welke wijze je beter kunt samenwerken en de positionering van een gezonde leefomgeving kunt versterken. Ook zijn er op regionaal en landelijk niveau tal van informatiesessies en bijeenkomsten om kennis en ervaring met elkaar uit te wisselen.

Door hier actief aan deel te nemen, vinden we niet allemaal opnieuw het wiel uit, maar helpen we elkaar naar de beste route voor een gezonde leefomgeving.

KENNISDELING

De resultaten van het project delen we binnen de gemeente zowel ambtelijk als bestuurlijk. Dit helpt in de bewustwording van de rol en opent het gesprek voor verbeteringen in de toekomst. De resultaten van de omgevingstafel hebben we gedeeld met de GGD West-Brabant. Ook zijn we verkennend met de GGD en andere West-Brabantse gemeenten in gesprek hoe we het Omgevingsadvies van de GGD kunnen verbeteren en gemeenten dit laagdrempelig kunnen opnemen in hun advisering. Daarnaast doen we aan kennisdeling en uitwisseling van ervaringen met andere gemeenten in het land die zich (willen) richten op de integratie van gezondheid in de fysieke leefomgeving.

Project 11010042410019 is 1 van de [30 impulsprojecten](#) uit ons programma [Gezonde Leefomgeving Integrale Aanpak](#) (GLIA).

Met deze impuls hebben zij praktische verbeteringen doorgevoerd voor een gezonde(re) leefomgeving.

WWW.ZONMW.NL

MET KENNIS WERKEN AAN EEN GOEDE GEZONDHEID VOOR IEDEREEN

ZonMw